

RÉGI LEVELEK.*

(Második közlemény.)

Az előttünk fekvő két kötet elseje, az, mely a Guzmicscsal folytatott levelezést tárgyalja, rendkívül jellemzetes fényt vet hazánk összes katholikus egyházi viszonyaira. Az a döntő hatalom, melylyel

* *Kazinczy Ferenc utazásai.* Új lenyomás. Pest, kiadja Háth Mór. 1872.

Kazinczy Ferenc és Guzmics Izidor közti levelezés 1822-től 1831-ig. A pannonhalmi könyvtár kéziratgyűjteményében levő eredeti levelek után közli Gulyás Elek, a sz.-Ben.-rend tagja. Második kiadás. Pest, 1873. Aigner Lajos.

az egyház állapota, tanainak mily türelmességgel vagy türelmetlenséggel való jelenkezése, a klérus és hierarkhia viszonya a néphez és nemzetiséghez a nemzetek egyetemes kulturájára befoly, elsőrangú érdeket kölcsönöz az adatoknak s érzületeknek, melyekkel e levelekben találkozunk.

S az egyház státusa, hatalma, varázsa hazánkban e század első évtizedeiben jóval nagyobb, kihatóbb tényező volt a nemzeti kulturára s a közállapotokra, mint ma, midőn a közművelődés a multhoz képest óriási haladást tanusít, s a közélet minden ága — ismét a multhoz képest — nem remélt lendülettel és gazdagsággal fejlett.

Egy férfiúval találkozunk e levelekben, kinek nyugodt, derült, költői alakja a legnemesebb individualitások egyikét mutatja, melyeket a magyar faj valaha — legalább a közéletben vagy irodalomban ismertek közül — produkált. Egyikét azon papoknak, kiket Kazinczy, *Utazásában*, egy konok angol állam-egyházának felelve, oly találóan jellemzett e szavakkal: *L'habit est noir, mais l'ame est blanche*; ruhája fekete, de lelke fehér.

És világosabb, tisztább, szeretőbb lélek a Guzmics Izidorénál, a pannonhalmi baráténál kevés találkozhatott a nemzedékben, melyet Kazinczy Ferencz ismerhetett. Vasmegyében született. »Magány szült, magány dajkált,« írja. Mint gyermeket átvitték egy rokonához Zalába, Göcsej Sz.-Györgyvölgybe. »A szép vadon a víz melletti rónán nevelt gyermeknek valódi éden lön: a ház körülvéve gyümölcsös kertektől, melyekből innen csak három-négyszáz lépésnyire egy fiatal szálalba, onnan bátyám által ültetett szőlőbe, s ebből ismét egy térmezőségen által a végtelen erdőségbe részint völgyesbe, részint fenyvesbe, lehetett juthi. Gondolhatod, mint fejlének itt hamar ki érzéseim, és mint avatott légyen korán be a természet templomába tudtom nélkül.«

És hogy a természet volt az első templom, melyben imádkozni megtanult, soha nem feledtetheték vele sem a klas-

tromi falak, sem a skholasztika theologia korlátai, s a dogmák elszorító gothizmusa. Egész lényében, gondolkozásában, érzéseiben van valami abból az üdeségből, szelidségből és erőből, melyet csak az élő természet szerelme adhat, mely szobafalak faliánsok között soha nem fejlődhetik.

S e kora ifjúságból még egy helyi körülmény látszik előttünk döntőnek a férfi egész életére. A vidék tiszta, tősgyökeres magyarsága. Fajának, nemzetiségének, nyelvének forró s exkluzív szeretetében hatalmas tényező lehetett az a magyar táj és tősgyökeres magyar népsege, melynek emlékeivel és benyomásaival, midőn oly igen éles ellentétben állott minden, a mit életének fejlődő fázisaiban látott és tapasztalt, éppen az ellentét költhette oly határozott öntudatra magyar nemzetiségi érzetét.

Guzmics még pesti seminarista korában tanulta bámulni Kazinczyt, a lángelkű ujitót, a nagy irodalmi agitátort. Mily lelkesedett örömben tör tehát ki, midőn ez 1822 őszén egy levéllel keresi fel, melyben a *Tudományos Gyűjtemény*-ben megjelent értekezése fölötti csodálásának ad kifejezést. S e levél kiindulása egy kilenc évig tartó levelezésnek és baráti viszornak, melynek csak a halál, vethetett véget; Kazinczy utolsó levele halála előtt egy héttel kelt.

A pannonhalmi barátot egy nagy, merész eszme foglalkodtatá, egy terv, melynek kivitele reménytelenségéről élete végeig nem akart meggyőződni. Pedig a mily nemes és nagy, oly reménytelen volt. Az unió eszméje az, hazánk katolikus és protestáns felekezetei között.

Az eszmét mindenkifölött Guzmics egyénisége magyarázza.

Mély felekezeti vallásosság mellett, még mélyebb emberszeretet, mely a békét és testvériséget áhitozza s e kettőnek minden akadályát eltörölni vágyik; és mi volna nagyobb akadály a felekezeti egyenetlenségnél?

Ő még volt győződve vallása felsőbbségéről a protestáns fölött, s az utóbbiban nem látott mást, mint oly szakadár különbözést, mely az egységes lényeg

mellett a formákban való kölcsönös engedmények által megszüntethető volna.

Legalább is akkora súlylyal, ha nem nagyobb, esik a latba egy más tényező, mely speciális magyar szempontból állittatá vele ez uniót.

»Egy *nemzeti* religió éppen ugy szükséges a nemzet boldogságára, mint az egy nemzeti konstitució, és az egy nemzeti nyelv. Ez a *három egy* teszi egygyé a nemzet lelkét, szivét; ha közülök megoszlik valamelyik, utánna oszlanak a lelkek és szivek. Nem szólok én a te religiódról, nem az enyémről, hanem a nemzeti religióról. A magyar konstitucio össze van füzve a katholicizmussal, s a katholicizmus a nemzeti religió. A katholicizmus az ő principiumaiban jó, jobb a protestantizmusnál; mint az a nép között van hiányos, hibás, mint minden a mi emberi. A magyar konstitucio is hiányos és hibás, elveszük-e azt azért egészen?»

Csak alantabb reflektálunk e felfogás egyházelvi oldalára, de a nemzeti szempont ezen hangsulyozása nekünk ugy látszik, Guzmics döntő rugóját tárja fel. Ő, ki testestől-lelkestől magyar, igen helyes tapintattal látszik sejdíteni, hogy a magyar, szemben összes nemzeti tradicióival, melyek a decentralizációhoz vonják, nemzeti léte megóvása és megerősítése céljából éppen az általános nemzeti centralizációra van utalva. Ne feledjük, hogy ez legnagyobb magyarjaink ideálja a nemzeti élet többi ágaira nézve. Széchenyié a politikában és gazdasági életben; Kazinczyé az irodalomra.

A hit ez unifikációja tekintetében Guzmics magában áll; mégis ki tagadhatja, hogy ideája speciális magyar nemzeti szempontból talán kívánatos, bár csak oly lehetetlen, mint az általános világszellem álláspontjáról tekintve; csak-hogy utóbbiról nem is kívánatos.

Nem csoda, ha Guzmics ez őt oly mélyben megragadt eszméket mindjárt Kazinczyval való levelezése elején felveti és mintegy részben magát Kazinczyt megnyerni igyekszik.

Sok volt e tekintetben a Kazinczy egyéniségében, a mint az Guzmics előtt jelentkezett, a mi őt erre bátorítsa, sőt kihívja.

Kazinczy Ferenc művészi természet volt, olyan, mely az életben első sorban a szépet keresi. A finom műveltségű műbarátot és költői kedélyét csaknem szükségképen megragadta a katolikus dogmák hatalma s a kultusz költészetének varázsa.

Hozzá Kazinczy világnézet és bölcsélet tekintetében a francia irodalom és bölcsészet prestigiuma alatt állott, épp úgy, mint korának minden felvilágosodott elméje, csaknem kivétel nélkül; egyedül a költészetben vannak német izlései.

Már pedig ezen francia iskola rendes járuléka volt egy erős adag skepszis és indifferentizmus, mely hol a teljes vallási tagadásban, hol bizonyos humanisztikus és bizonylapos türelmességben és általános vallási békülékenységekben nyilatkozott, mely — ismételjük — nem egy objektív kiforrott világnézet felülemelkedettségéből, hanem a skepszis mindenbe bele nyugvó kényelmességéből ered.

E két tulajdonság: a Künstlernatur katolicizmusa, s a francia indifferentizmus türelmességének, egygyéolvadása s utóbbinak előbbi által való leplezettsége élesebb szemeket kívánt, mint melyekkel Guzmics egyenes lelke nézte az embereket, hogy fölismertessék. Hozzájárult még Kazinczynak előszeretete, udvariasága a kath. klérus iránt s így egészben véve oly ember állott Guzmics előtt, kinél alkalmasabbat az unió elfogadására alig képzelhetett magának.

Csak hogy egy harmadik tényező hozzájárulása Kazinczyt szükségkép ez eszmék visszautasítására vezette.

Kazinczy a mellett, hogy a német költészet imádója, a francia »felvilágosítók hive«, egy kozmopolita művésztermészet volt: nem szünt meg zempléni kálvinista nemes ember lenni.

E nagy kozmopolita talentomnak erős érzéke van nemzetének multja, a magyar protestantizmus küzdelmei iránt. S ez a historiai érzék tiltakozik benne a

Guzmics történetgunyoló, ideológ terve ellen. E levelekben, bár félig leplezetten, nem egyszer utal azon igaztalan üldözésekre, melyeknek a magyar protestantizmus kitéve volt, azon iszonyokra, melyeket a katolicizmus elkövetett.

Ez ösztönszerű érzésekkel látszik inkább Guzmics eszméje ellen küzdeni, mint tárgyilagossággal érveket.

Mert a Guzmics ellen szóló főérv, valamint a kérdés alapjának felismerése, egyiknek sem adatott. Az idők eszméinek tisztázatlanságát mi sem tanúsítja inkább, mint hogy két kiváló szellem, ki sokat foglalkozott a vallási és felekezeti kérdésekkel, — és Guzmics még legrészletesebb árnyalataikkal is, — nem tudja, a mit ma minden az ilyenekben általán tájékoztatott ember tud: hogy t. i. katolicizmus és protestantizmus a keresztényi szellem két egyeztethetetlenül elágazó áramlata; nem egyes dogmák eltérése, hanem két különböző világ-irányzat, melynek különbözőségében megmásíthatatlan klimatikus, faji, történeti és politikai tényezőknek van döntő része.

E különbözőségek kiengesztelésének vágya, ha oly indokokból ered, mint Guzmicsnál, lehet igen nemes tévedés; de bármily indokokból eredjen, mindig a viszonyok meddő félreismerése lesz.

(Harmadik közlemény következik.) *

LÁNCZY GYULA.